

Sztankai Krisztián őrnagy:

AFGANISZTÁN: A BIRODALMAK TEMETŐJE, AVAGY A MODERN KATONAI STRATÉGIA LEGNAGYOBB BUKÁSA SZÁZADUNKBAN?

DOI: [10.35926/HSZ.2022.2.10](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.2.10)

ÖSSZEFOGLALÓ: *A szerző szerint¹ a ténynek, hogy 20 év alatt – 2001-től 2021-ig bezárólag – a NATO, a valaha volt legerősebb, technikailag legmodernebb katonai szövetség nem volt képes legyőzni, felmorzsolni, ellehetetleníteni egy nála sokkal kisebb létszámú csoportot, annak több oka is van. A történelem és a kulturális háttér pontos ismerete szükséges ahhoz, hogy megértsük a konfliktus hátterét, az afgán biztonsági erők gyors összeomlását és a helyi lakosság gondolkodását.*

KULCSSZAVAK: *Afganisztán, NATO, kivonulás, új típusú hadviselés születése*

BEVEZETÉS

Nem céлом szakértőként megnyilvánulni a témában, mert azt gondolom, hogy egy Európában élő, ott szocializálódott személy nem képes pontos képet adni a helyiek motivációiról, még akkor sem, ha fél évet szolgált Afganisztánban, ahol napi szinten találkozott, tárgyalt, dolgozott a helyiekkel. 2011-ben a civil-katonai együttműködést (*Civic-Military Co-operation – CIMIC*) elősegítő összekötő tisztként szolgáltam Afganisztánban a tartományi újjáépítési csoport (*Provincial Reconstruction Team – PRT*) tizedik váltásában. Tudományos előéletemet tekintve kulturális antropológusként és társadalomismeret-tanárként sem mernék arra a következtetésre jutni, hogy ismerem a helyi kultúrát és gondolkodásmódot. Ahhoz azonban, hogy ne történhessen meg hasonló esemény a jövőben, meg kell fogalmazsam azokat a tényeket, amelyek szerintem ehhez a kudarchoz vezettek.

Joe Biden elnök az amerikai erők kivonulása előtt beszédet tartott az Afganisztánban kibontakozó kaotikus állapotokról. Akkor azt mondta, hogy bármekkora létszámú katonai erő sem eredményezhetett volna eltérő eredményt egy olyan országban, amelyet „a történelemben a birodalmak temetőjeként ismer”.² Ezzel az elnök tulajdonképpen beismerte, hogy az elmúlt 20 év alatt az Amerikai Egyesült Államok hadereje és katonai stratégiája kudarcot vallott. Véleményem szerint elkezdődött egy új típusú hadviselés kibontakozása a történelemben, melyre a felkészülést mihamarabb el kell kezdeni.

A TÖRTÉNELEM ISMERETÉNEK FONTOSSÁGA

¹ A Fórum rovat a szerzői vélemények, vitacikkek színtere – A szerk.

² Tyles Dawson: Is Afghanistan really a 'graveyard of empires'? 19. 08. 2021. National Post. <https://nationalpost.com/news/is-afghanistan-really-a-graveyard-of-empires> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

Nem céloim a NATO katonai vezetőit és a tanácsadók kompetenciáját bírálni, mivel a végső döntés politikai szinten születik meg. Az amerikai politikai vezetés azonban – és ezalatt az amerikai katonai stratégiai gondolkodást értem – nem vette a fáradságot, hogy alaposan elemezze vagy átolvassa azokat a tudományos műveket, amelyek bemutatják az egyes birodalmak bukását Afganisztánban, vagy nem figyeltek azokra a társadalomtudósokra, akik figyelmeztették őket az ottani egyedi és igen eltérő kulturális különbségekben rejlő veszélyekre.³ Az amerikai gondolkodás egy igen egyszerű tényen alapul. Ha nekem van a legtöbb, legnagyobb, legmodernebb fegyverem, akkor legyőzhetetlen vagyok. Igen ám, de ez már Vietnámban sem működött, és ahogy az lenni szokott, megpróbálták megmutatni a világnak, hogy a világ legerősebb katonai haderejével rendelkező állam hogyan tudja legyőzni az al-Kaidát támogató tálibokat Afganisztánban, annak ellenére, hogy az amerikai kormány több milliárd dollárt költött el az országban. A két évtized alatt közel 83 milliárd dollárból építették és képezték ki az afgán biztonsági erőket, amelyek tagjai olyan gyorsan adták meg magukat – többször lövés nélkül –, hogy az amerikai befektetés végső haszonélvezői a tálibok lettek.⁴

Az idegen hatalmaknak nem sikerült sikeresen uralkodniuk Afganisztán felett, vagy működő államot létrehozni ott, amióta a brit birodalom az 1800-as években megkísérelte gyarmatosítani az országot. Az ország különböző, szerteágazó népességét a Hindukus néven ismert hatalmas hegység tagolja, és etnikailag egyedülálló törzsek hatalmas csoportjaiból áll. Afganisztánt először a brit birodalom támadta meg a *Great Game*, vagyis a történések által nagy játszmányak nevezett 19. századi eseménysorozat idején, amikor heves verseny volt Nagy-Britannia és az Orosz Birodalom között a gyarmati hatalomért Közép- és Dél-Ázsia felett. A britek már létrehoztak egy bázist Indiában, és hatalmukat akarták kiterjeszteni Közép-Ázsiában.⁵

Afganisztánt annak idején Doszt Mohammed, a Barakzai-dinasztia megalapítója uralta. Nagy-Britannia azt tervezte, hogy lecsereéli őt, és helyére az általuk választott uralkodót – a korábbi afgán vezetőt, Shah Shoját – helyezi vezető pozícióba annak érdekében, hogy megerősítse pozícióját Oroszországgal szemben a térségben. A brit hadsereg 1839-ben belépett Kandahárba, majd megkoronázták Shah Shoját, de az afgánokat feldühítette az idegen hatalom által telepített vezető gondolata, és háborút indítottak a britek ellen. Azok végül behódoltak az afgán ellenállásnak, és 1843-ban ismét Doszt Mohammed lett az ország vezetője. Nagy-Britannia 1879-ben és 1919-ben ismét visszatért Afganisztánba, és megpróbálta befolyásolni az országot, de az afgánok mindkét konfliktust gyorsan lezárták.⁶

Az ország egyedi és nehezen megközelíthető földrajza segítette Afganisztánt a függetlensége megőrzésében mind a gyarmati erők ellen, mind pedig a modern kísérletek idején a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok ellen. Afganisztán parttalan ország, melyet Irán, Türkmenisztán, Üzbegisztán, Tádzsikisztán, Kína és Pakisztán határol. Mivel Afga-

³ Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia a terror elleni háborúban. *Hadtudományi Szemle*, 2013/1., 187–192. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00014/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2013_1_187-192.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 11. 20.)

⁴ Robert Burns: The Taliban is now benefiting from the billions spent on building Afghanistan's army. 17. 08. 2021. *Los Angeles Times*. <https://www.latimes.com/world-nation/story/2021-08-17/billions-spent-afghan-army-ultimately-benefited-taliban> (Letöltés időpontja: 2021. 11. 20.)

⁵ Thomas Kissel: „Graveyard of Empires”: Why Attempts to Invade Afghanistan Always Fail. 20. 08. 2021. *Greek Reporter*. <https://greekreporter.com/2021/08/20/graveyard-of-empires-why-attempts-to-invade-afghanistan-always-fail/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

⁶ Uo.

nisztán egy kikötő nélküli szárazföldi ország, ezért nincs közvetlen lehetőség egy invázióhoz, vagyis azoknak az országoknak, amelyek Afganisztánba akarnak eljutni, előzetesen át kell menniük valamelyik szomszédján. A régió földrajza hatalmas kihívást jelent az idegen hatalmak számára, mert nemcsak a konfliktusban megedződő törzsekkel néznek szembe, hanem a Hindukus magas hegyeivel is, amelyek természetes védőgátat emelnek a kiterjedt völgyekkel és kanyargós utakkal.

Az etnikai-nyelvi csoportok (és még több törzs) nagy létszámban vannak jelen az országban, ezek osztották fel maguk között a területeket, melyeket életük árán is megvédenek. Afganisztánban a négy fő etnikai csoport a pastu, a tádzsik, a hazara és az üzbég, de az országban még sok kisebb csoport található, amelyek közé tartoznak az ajmák, a türkmének, a beludzso, a nurisztániak és kisebb kirgiz és kazak népcsoportok.⁷ Ez az erős földrajzi és etnikai széttagoltság az egységes nemzeti identitás hiányát eredményezte, és a betolakodó országoknak azzal a kihívással kellett szembenéznük, hogy nekik kellett volna elérniük azt, amit maga a régió lakossága soha nem tudott, vagyis egy egységes államot létrehozni egy központi kormányzat irányítása alatt. Ahogy korábban Nagy-Britanniának és a Szovjetunióknak, úgy most az Amerikai Egyesült Államoknak tört bele a bicskája, de amíg az előző két birodalom bukásáról szóló történeteket csak olvastuk, úgy ez most a szemünk előtt válik valóságossá.⁸ Még fájóbb ez az esemény annak tudatában, hogy hét magyar katona adta életét az országban azokért az elvekért, melyek mára felértékelődtek.

A KULTURÁLIS HÁTTERÉNEK FONTOSSÁGA EGY KATONAI MŰVELETBEN

A történelem ismerete nélkülözhetetlen egy modern háború megkezdésekor, de ennél is döntőbb az adott területen élők kulturális hátterének ismerete és az ellenfél civil támogatásának megértése, annak okai. Amennyiben ez a támogatás kulturális eredetű, amely vallási elemekkel is rendelkezik, akkor valóban nem a fegyver fogja meggyőzni a helyieket abban, hogy támogassák az idegen megszálló hadsereget, akik a levegőből bombákkal ölik az ártatlan civileket. A legfontosabb tény, amely döntővé vált az afganisztáni NATO-stratégia kudarcában, az a drónok bevetése volt, amely egy igen fontos és a háború megnyeréséhez szükséges eszköze a haderőnek, de a nagyszámú civil ártatlan áldozat ellehetetlenítette a NATO-erők és a civil lakosság közötti együttműködés elmélyülését, nem beszélve az intoleráns, a helyi hagyományokat nem ismerő vagy tiszteletlen nyugati katonákról. Személyesen is tapasztaltam azt a viselkedést, melyet nyugati katonák képviseltek a helyi civilekkel szemben, és amely nem segített a kapcsolattartásban, melyről bővebben a doktori disszertációmban értekezem.⁹

Az amerikai katonai terminológiában jelen lévő „elfogadható civil áldozattal járó csapás” fogalma nem volt ismert az afgán nép körében, és az minden áldozatot a sajátjának érzett, mivel a törzsi kötelék nagyon szoros. Ha pedig áldozatul esik egy törzs tagja, akkor azt az egész törzs megbosszulja, legyen az belső vagy külső támadás okozta sérülés vagy haláleset. Ezt az egyet a PRT10 egyik tolmácsa sokszor hangoztatta nekem, és csak később értettem meg,

⁷ Uo.

⁸ Uo.

⁹ Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia szerepe a haderőben. Doktori (PhD-) értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, 2019. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15731/sztankai_krisztian_doktori_ertekezés.pdf;jsessionid=38D644A56A95A8604E41560287949659?sequence=1 (Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

mekkora jelentősége is volt ennek a mondatnak, illetve mi van mögötte.

Azt minden biztonságpolitikai elemző sejtette, hogy ha az amerikaiak nem győzik le a tálibokat az utolsó emberig, és/vagy az afgán népet nem győzik meg arról, hogy mondjon le a tálibok támogatásáról, akkor a NATO kivonulása után ez a csoport vissza fog szivárogni és visszaveszi az ország irányítását, hacsak nem állítanak fel egy ütőképes, Nyugat-barát kormányt. A kezdeti időszakban nyilvánvalóvá vált, hogy az afgán nép nem olyan elkötelezett a demokrácia iránt, mint azt korábban az amerikai katonai szakértők sejtették. A folyamatos dróntámadásokban meghalt civil áldozatokat a tálibok felhasználták a NATO ellen. A kulturális és a vallási sérelmek folyamatossága egyre inkább a tálibokhoz kényszerítette a változást akarókat, így a kisebbik rosszat választották, vagyis azokat, akiket már ismernek és tudnak együtt élni velük még akkor is, ha nem lesz meg az a fajta szabadság, amit nem is nagyon értettek, mivel sosem kapták meg.

A NATO-stratégia tehát itt is kudarcot vallott, nem sikerült közelebb hozni ahhoz az eszméhez a lakosságot, melyet a nyugati politika rá akart kényszeríteni az afgán népre. Arra a népre, amely évszázadok óta elkülönülve, saját kulturális háttérrel, látásmóddal, hagyományokkal és bürokráciával rendelkezik, de működött. Mindenki elfogadta, hogy vannak egyenlőbbek és az erőskéz-politika mindenképp felett áll, melyet egy személy gyakorolt. Ez akár a törzs vezetője vagy egy hadúr is lehetett, a lényeg, hogy a civil ember azonosulni tudjon a célokkal. A nyugati célokat az amerikaiak pedig nem tudták átadni, megfogalmazni azon a szinten, hogy az kellő számú támogatót találjon, így az ellenség megsemmisítése, a civil lakosság NATO mellé állása nélkül egy olyan kormányt kívánt kialakítani és hatalmon tartani, amelyet modern és ütőképes haderővel szerelt fel.

Az afgán haderő motivációit az amerikai kiképzők azonban sosem értették meg, vagy ha sikerült is, azt nem tudták értelmezni. Az Amerikai Egyesült Államok erőfeszítései ebben a 20 évben csupán a rövid távú problémamegoldásokra összpontosítottak, ahelyett hogy időt és erőfeszítést fektettek volna a háború átfogó hosszú távú stratégiájának kidolgozására. Tették ezt azért, mert sorra buktak el a katonai és a politikai célok, stratégiák, partnerek, melyet egymástól örökölték az amerikai vezetők. Biden elnök azt állította, hogy az afgán hadseregből hiányzik a harci akarat. Mások kiképzési problémákat látnak, vagy a hozzá nem értő, korrupt afgán katonákat, valamint a magánvállalkozók túlzott foglalkoztatottságát nehezményezték az afgán erők támogatásával szemben.

Akkor miért adták meg magukat ilyen gyorsan a jól képzett afgán katonák? Úgy gondolom, hogy a katonák „elkötelezettségi problémákkal” szembesültek a gyorsan változó körülményeket látva, és emiatt meggondolták magukat, mert az amerikaiak nem készítették fel pszichésen őket arra, hogy majd magukra hagyják őket. Sajnos a képzést a katonák csak technikailag kapták meg, a biztonságot nyújtó „szülőltől” történő elszakadásra azonban még nem értek meg. A katonák legtöbbször a számokban keresik az erőt. Az afgán nép is az erős kezű vezetőt követi, és amikor a katonák a csatában harcolnak, csak akkor csatlakoznak egy harchoz, ha egységként harcolnak és látható a győzelem. Ha egy afgán katona arra számít, hogy a legtöbb társa harcolni fog, akkor a katona érdeke is a harc. De ha azt látják, hogy társaik nagy része megadja magát, a katonák inkább megadják magukat, ami „kollektív cselekvési problémához” vezet. Ha a katonák megtudják, hogy más egységek valójában megadták magukat, akkor a katonatársaik elszántsága csökkenni fog, és kevésbé fognak harcolni. Néhány kezdeti megadással vagy dezertálással kezdődött, majd egyre többen és többen adták meg magukat, majd az egész hadsereg összeomlott. Bár senki sem gondolta, hogy ez megvalósulhat Afganisztánban, főleg ilyen rövid idő alatt. Egy 2021. augusztus 10-i amerikai hírszerzési értékelés szerint a tálibok hatalomátvétele 90 napon belül megtörténhet,

de valójában öt napon belül bekövetkezett.¹⁰

Katonai elemzők éveken keresztül tanulmányozták, hogy az Amerikai Egyesült Államok hogyan tudna egy fenntartható afgán hadsereget és rendőrséget létrehozni, valamint próbálták az esetleges összeomlásuk okait is felkutatni. Az alapvető dimenziók azonban egyértelműek voltak, és nem különböznek attól, ami Irakban történt. Az erők lyukasnak bizonyultak, kiváló fegyverekkel voltak felszerelve, de nagyrészt hiányoztak a harci motiváció alapvető összetevői. „Pénzből nem lehet akaratot vásárolni. Nem vásárolhat vezetést” – mondta John Kirby, Lloyd Austin védelmi miniszter szóvivője.¹¹

Amikor az Amerikai Egyesült Államok kivonulása 2021 májusában elkezdődött, a tálibok azonnal elkezdtek területet szerezni. A tálibok előrehaladásuk során tárgyalásokat folytattak az előőrskön és a városokban állomásozó afgán erők csoportjaival is, és meggyőztek néhány csapatot a megadásról. Amint megtörtént az első feladási hullám, és a hír kezdett terjedni, mások gyorsan követték, elősegítve a tálibok lendületét, akik haladhattak előre anélkül, hogy komoly ellenállásba ütköztek volna. Végül az afgán katonák együttesen megadva választották a biztonságot, mivel az amerikaiak támogatása nélkül nem bíztak a kormányban, hogy az képes lenne felvenni a küzdelmet a tálibok ellen.

KÖVETKEZTETÉSEK

Véleményem szerint a technikai eszközök nem nyújtanak valós megoldást Afganisztánban, és a társadalomtudományok, a kulturális antropológia alkalmazása lehet a kulcs a lakosság megnyeréséhez, a konfliktus gyorsabb lezárásához és az áldozatok csökkentéséhez.

Bár egyértelműnek látszik, hogy a modern hadviselés Afganisztánban megbukott, és a NATO számára rendelkezésre állt egy nyugati gondolkodású ország legyőzésének minden feltétele, de egy kulturálisan eltérő ország – Afganisztán – megszállása más stratégiát, más eszközöket és vezetői hozzáállást igényel. A jövőben a hadműveletek tervezésekor prioritást kell jelentsen a kulturális szakértők bevonása a stratégiai döntéshozatalba, mert ha csak technikai és fizikai oldalról közelítjük meg a hasonló konfliktusokat, akkor egy elhúzódo, nagy áldozatokkal járó, igen költséges háborúra kell számítani, melynek eredménye lehet az a csúfos kudarc, melyet 2021-ben az Amerikai Egyesült Államoknak és szövetségeseinek át kellett élniük.

A jövőben a NATO-nak többfajta hadviselési formára kell felkészülnie,¹² mivel a modern hibrid és kiberhadviselés mellett 2021-től egy új típusú, a kulturális hadviselési formára is ki kell dolgoznia harceljárást, amely képes idegen kulturális környezetben, a helyi civilek támogatását megnyerve az ellenség legyőzését garantálni. Ennek kidolgozásához azonban mindenképpen szükséges komoly társadalomtudományi kapcsolatokkal rendelkezni és kutatóműhelyekkel együttműködni. Magyarországon ez a fajta együttműködés jelen van, így ha igény támad ennek az új hadviselési formának a kidolgozására, akkor csak meg kell erősíteni ezt a kapcsolatot. Az általam kifejlesztett T.O.M.A.V.-rendszer¹³ is ezzel a problé-

¹⁰ Todd Lehmann: How and why did the Afghan army fall so quickly to the Taliban? 23. 08. 2021. The Times of Israel. <https://www.timesofisrael.com/how-and-why-did-the-afghan-army-fall-so-quickly-to-the-taliban/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

¹¹ Burns: i. m.

¹² Szendy István: A hadviselés, mint tudományelméleti és tudomány-rendszertani kategória. *Hadtudomány*, 2017/3–4., 106–129. http://real.mtak.hu/69825/1/Ht_201734_108_131_u.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

¹³ Tervezés, Oktatás, Megelőzés, Alkalmazás, Visszacsatolás. Lásd Sztankai (2019): i. m. 183–185.

makörrel foglalkozik, és a katonaaantropológiát mint lehetséges tudomány-részterületet is definiáltam disszertáciomban, amely szintén segíthet az idegen kulturális háttérű konfliktusok megértésében, izolálásában és a megfelelő stratégia kidolgozásában, hogy elkerülhetőek legyen a hasonló katonai és politikai kudarcbok.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Burns, Robert: *The Taliban is now benefiting from the billions spent on building Afghanistan's army*. 17. 08. 2021. Los Angeles Times. <https://www.latimes.com/world-nation/story/2021-08-17/billions-spent-afghan-army-ultimately-benefited-taliban>
- Dawson, Tyles: *Is Afghanistan really a 'graveyard of empires'?* 19. 08. 2021. National Post. <https://nationalpost.com/news/is-afghanistan-really-a-graveyard-of-empires>
- Kissel, Thomas: „*Graveyard of Empires*”: *Why Attempts to Invade Afghanistan Always Fail*. 20. 08. 2021. Greek Reporter. <https://greekreporter.com/2021/08/20/graveyard-of-empires-why-attempts-to-invade-afghanistan-always-fail/>
- Lehmann, Todd: *How and why did the Afghan army fall so quickly to the Taliban?* 23. 08. 2021. The Times of Israel. <https://www.timesofisrael.com/how-and-why-did-the-afghan-army-fall-so-quickly-to-the-taliban/>
- Szendy István: *A hadviselés, mint tudományelméleti és tudomány-rendszertani kategória*. Hadtudomány, 2017/3–4., 106–129. http://real.mtak.hu/69825/1/Ht_201734_108_131_u.pdf
- Sztankai Krisztián: *A kulturális antropológia a terror elleni háborúban*. Hadtudományi Szemle, 2013/1., 187–192. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00014/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2013_1_187-192.pdf
- Sztankai Krisztián: *A kulturális antropológia szerepe a haderőben*. Doktori (PhD-) értekezés. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, 2019. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15731/sztankai_krisztian_doktori_ertekezes.pdf;jsessionid=38D644A56A95A8604E41560287949659?sequence=1